

temeljne ustvarjalne principe; z njuno pomočjo se je presnavljal in se še presnavlja, pogosto skoraj do nespoznatnosti, pa vendar tako, da kljub vsemu ostaja roman. Končno se od 18. stoletja naprej zmeraj bolj kaže, da je roman zmožen v svoje območje pritegniti čisto neliterarna področja — od filozofije prek različnih modernih znanosti, biologije, sociologije, psihologije in psihoanalize pa do vsakršne stvarne dokumentacije; v zadnjih dveh desetletjih se mednje uvršča celo film.

Vse to bi seveda kazalo v prid misli, da je roman zares posebna, po svojem bistvu neskončna literarna vrst in da torej nimajo prav tisti, ki mu napovedujejo skorajšen konec. Toda prav to kaže, da je vprašanje o njegovi neskončnosti in s tem tudi o njegovi prihodnji usodi povezano še z vrsto drugih, nič manj zapletenih vprašanj, med njimi prav gotovo tudi z vprašanjem o bistvu romana.

(Se nadaljuje)

»Oh, kako lepo se bere, človek bi kar rekel, da je prevod!«

Branko
Madžarevič

Zgodovina literature se dogaja ob nenehnem prehajanju tekstov med različnimi nacionalnimi kulturami, Ezra Pound bi rekel, da »literatura črpa življenje iz prevajanja«, in tako je zaradi svoje funkcije prevajanje tudi integralni predmet primerjalne literarne zgodovine. Prevodi opravljajo pomembno posredniško funkcijo, vendar ugotavljamo, da je vse nekako do šestdesetih let našega stoletja prevajanje

ostajalo na neenotnih, poenostavljenih, naivno normativnih teoretičnih merilih in da se začetki samostojne prevajalske vede ujemajo z razmahom moderne lingvistične znanosti v zadnjih dveh desetletjih.

Ob prevajalskih izdelkih smo — ali naj rečemo, smo bili — priče bolj ali manj individualne odgovornosti prevajalca do izvirnega teksta, pogosto tudi samovolje, največkrat pa tistega, kar bi se lahko imenovalo *nevtiralno* prevajanje. Ravno na to se nanaša tudi ironični citat francoskega avtorja Louisa Ferdinanda Célinea iz zapisa o Rabelaisu*: »Oh, kako lepo se bere, človek bi kar rekel, da je prevod!« Lahko verjamemo, da Céline na tem mestu ni nameraval odpirati problematike prevajanja — čeprav je bil sam vse življenje hkrati rabelj in žrtev prevajalcev, to si lahko mislimo —, ta njegova ničkolikokrat ponovljena ironija izraža kar najglobljo osebno revolto in razočaranje. Vendar — revolto zoper kaj? Razočaranje nad čim? Pojem »prevoda« se v njegovem citatu konkretno veže na Amyota, renesančnega prevajalca Plutarha in Longosa, na njegov akademski, zglajeni, racionalni,

* »Rabelais, il a raté son coup« v monografiji *L.-F. Celine, L'Herne, Pariz 1963* in 1965.

interpretativni, »nevtralni« slog, ki je tako globoko zaznamoval francoski jezik (in sploh francoski klasicizem) in s katerim Francozi »še dandanes živijo«, ne s tradicijo sodobnika Rabelaisa, »qui a raté son coup«, ki mu je žal spodletelo, ko si je prizadeval za avtentičen, »nenavaden, izjemen, bogat« jezik, v skladu z naravo človeka, po človeških merah, v skladu skratka z galsko-francoskim genijem. Vsa Célinova literatura je po eni strani revolta zoper Amyota in Voltaira v imenu rabelaisovske tradicije, v imenu resnice, avtentičnosti, svobode. Če je tudi njemu spodletelo kakor Rabelaisu, bo pokazal čas. — Vendar pustimo Francoze ob strani.

Nas zanima ta primer zaradi problema »nevtralnega« prevajanja v tistem pomenu besede, ko nevtralnost pomeni vrednostno negativiteto prevajalskega izdelka. Stališče pričujočega referata* zavrača izhodiščno dilemo naslova srečanja, zavrača tako filološki kot tudi romantično kreativni princip prevajanja, hkrati pa tudi tradicionalno delitev prevajanja na literalizem, parafraziranje in svobodno imitacijo oziroma na dobesedne, zveste in svobodne prevode ter prepesnitve, ali kar je še takšnih oznak. Odnos sodobne znanosti do literature in sodobna lingvistika kot tudi današnje duhovno zgodovinsko samorazumevanje človeka narekujejo drugačen koncept prevajanja. Predvsem je treba poudariti, da gre pri vstopanju v prevajalski akt za nujnost medsebojnega prepletanja intuitivnih in analitičnih principov, podrejanja prevajalskega procesa komplementarnemu delovanju paradigmatičkih in sintagmatskih zakonitosti jezika, hkrati ob tem pa velja omeniti poskuse uveljavljanja takšnih principov v prevajalski praksi (ob slovenskem prevodu Célinovega *Potovanja na konec noči*) kot možnost preseganja dileme med »filološko zvestobo« in tako imenovano »ustvarjalno svobodo«.

Kaj razumemo pod pojmom »nevtralno« prevajanje in zakaj ima za nas ta izraz tako peyorativen prizvok? Zavračanje nevtralnega prevajanja ni nič drugega kot namig, da ni »nedolžnega« pisanja, kot ni praznega znaka, in da tudi prevajanje ne more biti nedolžno. Opomin skratka, da je treba upoštevati načela nekakšnega totalnega prevajanja, če se to ne sliši preveč romantično, ujeti ekspresivno celovitost teksta kot znaka najvišjega nivoja, ki je prisotna v konfiguraciji vseh jezikovnih ravni teksta. Kaže se pridružiti komparativistu Georgeu Steinerju, avtorju knjige z območja teorije prevajanja *After Babel* in njegovemu razumevanju prevajanja kot štirifaznega hermenevtičnega procesa: 1) začetno zaupanje v tekst izvirnika (*élancement*); 2) razumevanje kot prisvajanje, interpretacija, »neizogibna agresija«; 3) faza prilastitve, prenosa (*importa*) tujega »smisla« in udomačenje le-tega v novem jezikovno kulturnem kalupu; 4) in nazadnje princip kompenzacije, ki ponovno vzpostavlja ravnotežje in tako zaključuje hermenevtični akt.

Izraz »nevtralen« pomeni morda hkrati nekakšno vmesno, amodalno stopnjo na vrednostni lestvici med tako imenovanim »dobrim« in »slabim« prevodom. Kaj pravzaprav pomeni prvo in kaj drugo, to so oznake, ki so po svoje samoumevne, v bistvu pa zapletene in vredne načelnega premisleka, vendar zunaj okvira našega zapisa. Oba ohlapna izraza družita eno: ustvarjalna ambicija, dober namen, ki se v končni fazi pokaže kot uspel ali ne. Nevtralen prevod pa je nekaj drugega, pomeni predvsem inferiorno podreja-

* Referat je bil prebran na srečanju jugoslovanskih književnih prevajalcev decembra 1976 v Beogradu, v okviru teme »Prevajanje kot filološka in ustvarjalna dejavnost«.

nje tekstu, posredovalsko polovičarstvo, pristajanje, da gre v literarnem prevodu — kolikor je tu sploh še mogoče govoriti o literarnem prevajanju — zgolj za spoznavno obremenjeno informacijo, kar pa ni in ne more biti, saj vemo, da gre tu za estetsko informacijo. Nevtralen prevod uniči tekst kot individualnost, s tem pa pospešuje razkroj literature kot literature; jezikovne znake reducira na enoznačnost, medtem ko je bistvo literature ravno razširitev jezikovnega znaka oziroma njegova ambiguiteta. Nevtralen prevod, ta rutinska himna prevajalčevega idiolekta, je dezarterstvo, pod okriljem nekakšne obrtniške mediokritete perfidno izmika vrednotenju predmet prevajanja in prevod sam. Toliko zoper »nevtralnost« v imenu adekvatnejšega prevajanja. Kajti, kot smo že rekli, nevtralen prevod je le delna, zato pa neustrezna informacija o avtorju oziroma tekstu, omejuje se na posredovanje idejno vsebinskih komponent, s tem pa ne upošteva teksta kot literarnega, umetniškega, estetskega fenomena s svojo posebno jezikovno organizacijo. Zapišimo pa vendarle, da je nevtralnost prevajanja mogoče v primeru neliterarnega teksta, kjer imajo znaki višjega in nižjega nivoja prevladujočo spoznavno funkcijo za razliko od literarnega znaka, avtoteličnega, kot bi rekel Markiewicz, ali nase-se-nanašajočega znaka, kot bi rekel Jakobson, se pravi takšnega, ki se ne nanaša na neko zunanjo realnost in zato tudi ne nosi obvezujoče, dominantno spoznavne dimenzije. To je tisti razlog, ki upošteva literarno prevajanje na posebni ravni in ustvarja tudi znano in obvezno dihotomijo med strokovnim in literarnim prevajanjem.

Naše zavračanje prevajanja kot nevtralnega, amodalnega posredovanja se seveda povezuje s tako imenovanim principom *kompensacije*, ki mu današnja teorija prevajanja posveča vse večjo pozornost. Ni ravno nujno, da se pri tem sklicujemo na že tolikokrat citirano Drydnovo definicijo parafraze kot teksta izpod peresa tujega pesnika, če bi bil ta ustvarjal »v tvojem jeziku«, se pravi nekakšnega fiktivnega avtorja v ciljnem jeziku, kadar ugotavljamo zapletene in tako težko opravičljive procese kompensacije, prizadevanja torej za tisto kočljivo, bržčas nedokazljivo ravnotežje, da bi besedilo ciljnega jezika ohranilo ali pa na sebi adekvaten način vzpostavilo izvirnikovo reprezentativno polje. Tu gre za upoštevanje in vzpostavitev tiste izvorne, originalu ustrezne konfiguracije besede in predstave, za upoštevanje vseh nivojev izvirnega teksta (fonetičnega, gramatičnega, semantičnega in kontekstualnega): v tem skratka je zametek tistega že kar preveč idealnega programa prevajanja, ki poskuša v celoti vzpostavljati življenje originala in hkrati produktivno širiti volumen izraznih sredstev lastnega, ciljnega jezika. Iz tako razumljenih načel izvira tudi nemožnost paralelnega, linearnega, torej nekakšnega zgolj paradigmatkega, asociativnega principa primerjanja izvirnika s prevodom; potrebno se je kompleksno dotakniti same strukture dela, t.j. splošnosti, ki dominira elementom izvirnega teksta, in izluščiti tiste elemente v ciljnem jeziku, ki utegnejo na sebi ustrezen način, torej tudi strukturno, nadomeščati, kompenzirati zavestno neupoštevane (morda zato, ker se jih v ciljnem jeziku na istem jezikovnem nivoju ne da uveljaviti), vendar odločilne kvalitete izvirnika. Upoštevanje načela kompensacije je široko, odprto vprašanje, in temeljno zvezano z aksiološkimi problemi prevajanja. Zaenkrat je to v praksi v veliki meri stvar zaupanja. Zaupanja v prevajalca, tistega arbitra, ki načelno ve zmeraj »premalo in preveč«, če hočemo z ironijo nakazati resnico.

Če lahko iz pričujočega zapisa sklepamo, da zavračati nevtralnost prevajanja že nujno pomeni pristajati na princip kompensacije, smo navsezadnje

tudi pri samem bistvu in dilemi prevajanja Céline, avtorja, ki smo si ga spododili za naslovni citat in ki je kot izhodišče intoniral tole naše razmišljanje. Ne nazadnje sodi avtor *Potovanja na konec noči* med tiste ustvarjalce, ki »nalahno prelomijo palico, da bi bila le-ta v vodi videti ravna«, in prav s to Platonovo metaforo o resnici je Céline sam rad opisoval bistvo svoje literature ali kar literature nasploh. Ob vsem tem — ob vprašanjih nedolžnega pisanja, nevtralnega prevajanja in kompenzacije — se nam bolj kot kdaj prej postavlja vprašanje: Je mar prevajalec tudi dolžan »lomiti palico?«

DOKUMENTI

Preludij Adamičeve tragedije

(Nadaljevanje in konec)

DVA LITERARNA USPEHA IN NAPAD REPUBLIKANCEV

Ivo
Pirkovič

V letu 1943 je doživel Louis Adamič dva velika literarna in politična uspeha: izid knjige *My Native Land* (Moja rodna dežela) pri založbi Harper & Brothers in ponatis knjige *The Native's Return* (Rojakova vrnitev) iz leta 1934 na stroške vojnega ministrstva.

My Native Land je zbudila po vsej Ameriki nenavadno živahno zanimanje za Adamiča in za jugoslovanski osvobodilni boj, saj je za vselej opravila z bajko o narodnem junaku Mihajloviću. Postala je »best seller«. *New York World Telegram* je 3. nov. 1943 prinesel oceno, v kateri je Harry Hansen zapisal: »Adamič je človek precej neposredne vrste. Kadar hoče zvedeti o čem resnico, gre v glavni stan, govori z vsemi, ki jih more najti, in si izoblikuje svoje lastno mišljenje. V knjigi *My Native Land* razlaga danes s svojo brezkompromisno neposrednostjo in brezmejno potrpežljivostjo grenko, krvavo državljansko vojno . . . Bravec se bo seznanil s pogledi, ki so čisto nasprotni pričevanju Ruth Mitchellove v njeni knjigi »*The Serbs choose War*«. — V anketi dnevnika *New York Herald Tribune* z dne 5. dec. 1943 je Robert St. John postavil Adamičevo novo knjigo na prvo mesto svoje priljubljene knjižne police. — Publicist L. Patteson iz Mehike je 27. maja pisal Adamiču: »Ko sem prebral *My Native Land*, sem želel, da bi bili vi predsednik Združenih držav.« — John B. Huges, radijski komentator družbe *Mutual Broadcasting System*, je svoje obširno poročilo o knjigi končal z željo, naj jo prebero, pa če so še tako zaposleni, tudi Churchill, Roosevelt, Wendell Willkie, Thomas Dewey, Cordell Hull, pa tudi Anthony Eden in vsi drugi politični prvaki, ki bodo imeli veliko besedo o prihodnosti sveta. — Priložnost pa so izkoristili tudi Adamičevi stari sovražniki, kot je bil N. R. Howard od *Cleveland Newsa* in drugi, za katerimi je bila zlovešča senca poslanika Konstantina Fotića ali kraljevi jugoslovanski informacijski center na Peti aveniji v New Yorku.

V prvi polovici decembra 1943 so ameriški listi poročali, da je Pentagon ponatisnil za svoje vojake na bojiščih Adamičevo knjigo »*Native's Return*«